

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

Чеслав Партач

*ВІДБАДЕНІДО ПОТОЦЬКОГО.
ВІДНОСИНИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ
В ГАЛИЧИНІ У РОКАХ 1888—1908*

Торунь, 1996. — 282 с.

Czesław Partacz

*ЦД BADENIEGO DO POTOCKIEGO.
STOSUNKIPOLSKO-UKRAJNSKIE
W GALICJI WLATACH 1888—1908*

Torun, 1996, — 282 s.

Однозначність заголовка монографічного дослідження Чеслава Партача аргументовано окреслює хронологічні рамки реалізації історичних тенденцій, що мали місце упродовж двадцятиліття (1888—1908), проте вона не дає повного уявлення про зміст книжки. Адже праця польського історика, хоч і має конкретизоване тло, сказати б, "портретного" періо-

ду - • "Від К. Бадені до А. Потоцького", охоплює набагато ширше коло подій і фактів з літопису польсько-українських взаємин на теренах Галичини.

Варто наголосити: польська історіографія в останні десятиріччя ХХ ст. відчутно збагатилася за рахунок цілої низки видань, в основу яких покладено українську тематику¹. Маємо на увазі праці таких дослідників, як Й. Дарські, Р. Дрозд, П. Ебергарда, А. Хойновські, Т. Ольшанські, В. Серчик, С. Стемпень, Р. Торжецькі та ін.². Немає сумніву, що цей науковий інтерес зумовлений передусім появою на політичній карті світу незалежної Української держави. У світлі цієї "характерології" ХХ ст., що спричинила зміну історичних епох, а звідси — й глибоку переоцінку системних вартостей, важливою видається спроба Чеслава Партача цілісно осмислити реалії польсько-українських взаємодій на зламі ХІХ -- початку ХХ ст. Мовиться про їхню самотність, яку "на ходу" нерідко виявляли як позитивні, так і негативні для обох народів явища, коли на сцену історії впливали або соціокультурні зрушення, або ж руйнівні негативи тієї чи іншої фізіономії доби. На сторінках книжки переконливо показано ці сторони, хоч, ніде правди діти, у багатьох випадках автору бракує об'ємно-виразного проникнення в саму суть проблематики, власно *української* орієнтації. Іншими словами, на терезах документознавства переважає облік польськомовної субстанції, що, в свою чергу, "вивергає" нетипові відмінності чи спільні риси, характерні для епохи "від К. Бадені до А. Потоцького". Це найбільш зримо проступає з оцінок, що характеризують українську галерею облич як суб'єктний масив, тобто органіку таких неоднорідних постатей, як Ю. Романчук, О. Барвінський, А. Вахнянін, С. Новаківський, М. Антоневич, Є. Олесницький, К. Телішевський, М. Сочинський, з одного боку, і М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Франко, М. Павлик, П. Куліш, А. Шептицький, С. Дністрянський, Б. Легкий, - - з іншого. Однак Ч. Партач явив докладне знання предмета, одержиму заангажованість справами України, що дає можливість сподіватися на появу нових студій об'єктивних і масштабних про польсько-українські взаємодії. До речі, рецензованій монографії передували ґрунтовні статті та окремі видання³, які здобули позитивне визнання польської, а також української критики⁴.

Монографічне дослідження Чеслава Партача складається з передмови, восьми розділів, висновків, бібліографії, покажчика імен. Книжку завершує резюме німецькою та українською мовами. Така структура має свою логіку, якщо історик-професіонал прямує до мети непроторенний шляхами і вводить у науковий вжиток нові факти, спираючись насамперед на маловідомі архівні джерела. Хронологічно-тематичний принцип, що лежить в основі композиційної побудови рецензованої праці, загалом виправданий, бо її автор зосереджує свою увагу на посутньому осмисленні комплексу питань у чітко визначених вимірах часового історичного розвитку польсько-українських суспільно-культурних змагань, зокрема, на теренах Галичини в 1888— 1908 рр. Ці змагання, без сумніву, мають сполуку з конституційними реформами, що відбулися ще в 60-х роках ХІХ ст. в Австро-Угорській імперії, а відтак відіграли значну роль в українському національному русі Галичини. В цьому зв'язку примітними постають перші три розділи: "Еволюція польсько-українських відносин у Галичині до угоди Бадені" (с. 13—43); "Угода: Бадені — Романчук" (с. 45— 83), "Мобілізація зусиль з огляду на обидві сторони конфлікту" (с. 85— 126). Для дослідника не залишилися нерозгаданими ті акценти, що визначали розстановку сил у галицькому суспільстві упродовж 1888— 1908 рр. загалом і в період між двома виборчими кампаніями до Галицького сейму (1889, 1895), - - зокрема. Поза всяким сумнівом, на цей час припадає зміцнення національного

організму українського народу як етносу, активне пробудження національної гідності, домагання рівноправності для поляків і українців, пошани до української мови в Східній Галичині. Адже "Галицька резолюція" 1867 р. ім'ям тогочасних можновладців -- графів Голуховського та Белкреді — надавала переваги полякам. У цьому річизі слід розглядати заснування "Просвіти" (1868) та "Товариства імені Шевченка" (1873), що були покликані стати в обороні як національно-духовних, так і соціальних устремлінь українців у Галичині. Власне, ці моменти знайшли своє докладне відображення у четвертому розділі "Боротьба галицьких українців та її місце у змаганнях за народний університет у Львові" (с. 127—153). Як відомо, наприкінці 70-х років українці в Галичині зазнали обмежень і утисків з боку польської влади. До них належать судові процеси над І. Франком, М. Павликом, О. Терлецьким у 1877 р., переслідування під час виборів 1879 р. та адміністративне оголошення польської мови урядовою у Львівському університеті (1879). Останнє спричинило не тільки обурення, висловлене на всенародному вічі від 30 листопада 1880 р., а й тривалу боротьбу, що особливо загострилася в загальному руслі польсько-українських відносин, коли університетську кафедру історії Східної Європи обійняв Михайло Грушевський. Щоправда, тут Чеслав Партач необгрунтоване перебільшує "антипольські настанови Грушевського" (с. 128). Адже національні лозунги чи ідеї М. Грушевського, М. Драгоманова, І. Франка, М. Павлика та інших діячів "Народної Ради" (заснована 24 жовтня 1885 р.), а також "Русько-Української Радикальної партії" (заснована 8 жовтня 1890 р.) не містили антипольських настроїв, якщо їх розглядати крізь призму, приміром, стрижневих позицій угоди між намісником Галичини Казимиром Бадені (1888— 1895) та провідником народовців Юліаном Романчуком від 24 листопада 1890 р. Проте варто наголосити: відрадно, що Чеслав Партач завжди акцентує увагу саме на цій спрямованості, як необхідній потребі щодо нормалізації польсько-українських взаємодій на користь як Польщі, так і України (с. 153). Це твердження добре вкраплене в тканину наступних трьох розділів: "Початковий період діяльності намісника Анджея графа Потоцького" (с. 155— 185); "Роль виборчої реформи до державної ради у контексті польсько-українських відносин" (с. 187—200); "Радикальне посилення антагонізмів" (с. 201—225). Кажемо "вкраплене", бо всі симпатії дослідника забарвлені фарбою любові до Польщі... Воно було б добре, коли б не траплялися непорозуміння, різночитання, а часом і помилкові тлумачення окремих понять, у тому числі, наприклад, "національний рух" інтерпретується як "націоналістичний", "радикальний", "гайдамацький", ба навіть "революційний"; нечіткі визначення термінів "русини-латинники", "окатоличені русини-українці", "поляки греко-католики" тощо. Звісна річ, нема потреби тут з'ясовувати, чому польський історик розглядає польсько-українські взаємодії на одній осі координат; чому дослідник, як правило, шукає предметні підтвердження для переважної більшості своїх тез передусім у польськомовній площині — джерелах, пресових виданнях, статистичних оглядах і т. п. Автор охоче бачить негативи на сторінках літопису польсько-українських зв'язків, у першу чергу, на українській стороні. Однак, незважаючи на ці прорахунки, рецензована монографія заслуговує на широкий розголос. Примітний факт: в українській історіографії фактично немає досі такої синтетичної праці, в якій би так панорамно був висвітлений період 1888— 1908 рр., як це має місце у книжці Чеслава Партача⁵. А мовиться про епоху, коли, за зізнанням Івана Франка, "в останнім двадцятилітті 19-го віку... вийшла нова генерація робітників... Ця генерація завіяла бурю в нашім національнім життю та рівночасно прочистила повітря, проложила не в однім напрямі нові стежки. Вона

розбудила пристрасті там, де вперед була байдужість і рутинна, оживила пульс народного життя. Се був той запас свіжих сил, який віднайшла в собі наша нація в хвилі важкого пригноблення. Я називаю ту генерацію, тих людей, що своєю працею збудували той помітний ступінь, який визначається у нас між роком 1880 і 1900, "Молодою Україною".

Чеслав Партач, певна річ, не претендує на розв'язання досліджуваної проблеми в повному обсязі, а радше на системну її постановку, аби на ґрунті об'єктивного порівняльного аналізу польськомовних і українськомовних джерел цілісно дослідити цікавий пласт явищ культурного життя в Галичині. Це має суттєве значення для типологічних характеристик польсько-українських взаємодій у найширшому сенсі. Для прикладу візьмемо факт трагічної загибелі намісника Галичини у 1902–1908 рр. графа Анджея Потоцького (1861–1908). Цій події присвячено восьмий розділ, що містить чимало маловідомих і невідомих деталей про 12 квітня 1908 р., коли студент Львівського університету ім. Францішка Юзефа Мирослав Січинський (1886–1979) здійснив терористичний акт. Він викликав майже одностайне обурення в колах не тільки польської, а й — підкреслимо — української громадськості, яке аргументовано висловив у Великодню п'ятницю, 24 квітня 1908 р., митрополит Андрій Шептицький з кафедри собору св. Юра у Львові. До слова, на похоронах убитого були присутні такі відомі діячі української культури, як Юліан Романчук, Олександр Барвінський, Кирило Студинський та інші. Іншими словами, український національний рух, який уособлювали провідні постаті "Народної Ради", "Русько-української радикальної партії", зокрема Іван Франко, Михайло Павлик, Юліан Романчук, Олександр Колесса, Юліан Бачинський, Остап Терлецький, прагнучи конституційним шляхом домогтися покращення долі українців і водночас — польсько-українського порозуміння у контексті міжнаціональних взаємин на теренах Галичини. Непоодинокі факти підтверджують, що в загостренні цієї обоюдної була зацікавлена і третя сила, у тому числі й москвофіли, діяльність яких автор рецензованої книжки оцінює не завжди аргументовано. У цих вимірах квітнева подія 1908 р. нагадує інспіровану драму Кароля Сверчевського (1897–1947), що принесла в квітні 1947 р. дивовижне нещастя українцям, у тому числі як громадянам Польщі, в рамках акції "Вісла". Хто був справжнім архітектором протистояння між українцями та поляками в різні історичні епохи? Це питання давно на часі. Відповідь на нього шукають також історики Польщі. До них належить і Чеслав Партач. Було б добре, коли б його праця побачила світ у перекладі українською мовою. Зрозуміло, усунувши десятки помилок, неточностей, друкованих огріхів, що рясніють на сторінках книжки, зокрема в написанні українських прізвищ, імен у бібліографічних посиланнях українською мовою (скажімо: "Натал Вахнянин" замість — "Анатолій Вахнянин" і т. п.)- А резюме до монографії написано так незграбно (з огляду не тільки на стилістику української мови, а й на зміст формулювань), що його відсутність ніхто не помітив би. Звертаємо увагу автора на ці деталі тільки тому, аби швидше з'явилося друге видання цього вагомego долідження Чеслава Партача — не про польсько-українські конфронтації, а про духовне порозуміння, співпрацю, взаємодію двох народів-сусідів. Адже це так актуально, коли зважити, що на зламі ХХ ст. вони постають рівними як етноси-суб'єкти у змаганнях за краще майбутнє. Без сумніву, рецензована праця заслуговує загалом на позитивну оцінку. Вона стане корисною для всіх, хто з розумінням вивчає історичне минуле Польщі та України.

¹ Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa. -- T. 1. Pod redakcją S. Stepnia. -- Przemyśl, 1990. — 284 s.; T. 2. — Przemyśl, 1994. — 420 s.; T. 3. — Przemyśl, 1996. — 332 s.; Polska-Niemcy — Ukraina w Europie. Tjwaniukowania, założenia i przesłanki wzajemnej współpracy.

Pod redakcją W. Bonusiaka. — Rzeszów, 1996. — 264 s.; Pisa: Poeci Rusini przez Dalibora Jana Wągflewicza. — Przemyśl, 1996. — 318 s.

² D a r s k i J. Ukraina. — Warszawa, 1993; D r o z d R. Oroga na Zachod. — Warszawa, 1997; E b e r h a r d ! P. Przemiany narodowościowe na Ukrainie w XX wieku. — Warszawa, 1994; Chojnowski A. Ukraina. — Warszawa, 1997; Olszanski T. A. Historia Ukrainy XX w. — Warszawa (bdw); S e r c z y k W. Historia Ukrainy. — Wrocław, 1990; K o l b u s z w s k i J. Kresy. — Wrocław, 1997; S t e p i e n S. Polacy-Ukraińcy: tradycje wspólnej przeszłości czy scieranie się racji narodowych // Polska — Niemcy-Ukraina. Op. Cit., s. 157—158; Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923—1929. Kraków, 1989.

³ P a r t a c z C z. Polacy i Ukraińcy w II Rzeczypospolitej. — Kosciół, 1991, 32 s. P a r t a c z C z. Stosunki religijne w Galicji Wschodniej. Rusini Łacinnicy i polacy grekokatolicy // Towarzystwo przyjaciół Nauk w Przemyślu. — 1991/1992/ — T. XXVIII. Przemyśl, 1992. — S. 123—146; Lukomski G., Partacz Cz., Polak B. Wojna polsko-ukraińska 1918—1919. Działania bojowe. — Aspekty polityczne — Kalendarium. — Koszalin—Warszawa, 1994. — 285 s.

* N i c m a Z. Nowe spojrzenie na wpł. polsko-ukraińską (1918—1919) // Polska zbrojna. 1996, 14. 04., Nr. 532; З а ш к і л ь н я к Л. Рец. На книгу "Від Бадені до Потоцького: Польсько-українські відносини в Галичині (1988—1908)" // Вісник Львівського університету. — Львів, 1997. — Вип. 32. — С. 250—255.

⁵ Див.: С у б т е л ь н и й О. Україна. Історія. — К., 1991. — С. 281—284; Н а г а є в с ь к и й І. Історія Української держави двадцятого століття. — К., 1993. — С. 30—45; Г у н ч а к Т. Перша половина XX століття. — К., 1993. — С. 16—23; А р к у ш а О. Галицький сейм. Виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. — Львів, 1996. — С. 45—15; Мандрик І. О. Проблеми відновлення державності Угорщини на першому етапі дуалізму (1867—1890 роки). — Ужгород, 1997. — С. 184; Історія України. Навчальний посібник. Під ред. В. А. С м о л і я. — К., 1997.

* Франко І. Провісні ідеї й епізоди // Молода Україна. — Львів, 1910. — Ч. I. — С. III; пор.: Л е в и ц ь к и й К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848—1914; На підставі споминів. — Львів, 1926. — Т. I. — С. 107—110; Бачинський Ю. Україна irredenta. — Львів, 1895. — С. 146—156.

М. І. ЗИМОМРЯ, В. Є. ЗАДОРЖИЙ (Ужгород)